

napos tapasztalatcserére 4-5 munkatársukat elküldeni a *Művelt Nép*-hez, illetve a *Művelt Nép* 4-5 munkatársát fogadni. Megkönnyítené helyzetüket, ha a *Művelt Nép* részéről történe a kezdeményezés, mivel ebben az esetben nem kellene az írószövetségtől külön engedélyt kérjenek a kezdeményező lépés megtevéséhez, ami számukra elég kellemetlen lenne a sovinszta megbélyegzés után.

Véleményem szerint nagyon hasznos volna, ha ez a csere létrejönne, hiszen az itteni magyar íróknak az utóbbi években nagyon kevés lehetőségük volt Magyarországra utazni. Ezen az úton viszont egyszerre 4-5 kolozsvári magyar író részére válna lehetővé, hogy a Magyar Népköztársaságba utazzon. Kérem Miniszter elvtársat, szíveskedjék a kérdést a *Művelt Nép* felé felvetni.

Juhász Imre, id. ügyvivő

Magyar Országos Levéltár (MOL), KÜM TŰK iratok, Románia 1945-64, XIX-J-1-j-006569, 12. doboz.

15.

A bukaresti magyar nagykövetség kulturális attaséjának jelentése marosvásárhelyi látogatásáról

Bukarest, 1956. július 30.

Feljegyzés

Július 22. és 24. között a marosvásárhelyi írók meghívására látogatást tettem Marosvásárhelyen, ahol beszélgetéseket folytattam a helyi írókkal és más kulturális személyiségekkel. E beszélgetések lényegéről az alábbiakban számolok be:

Sütő Andrással⁴⁰⁰ való beszélgetésem alkalmával elmondotta, hogy az emlékezetes írókongresszus előtti pártközponti értekezlet vitái után – amelyen mint ismeretes a romániai magyar írók közötti egység megbomlott – a helyzet még feszültebb lett és igen éles formát kezd öltetni. A kolozsvári írók minden eszközt felhasználnak arra, hogy visszavágjanak a marosvásárhelyieknek. A romániai magyar írók körében kialakult helyzet egészségtelen és káros – mondotta Sütő –, mert az írók veszekednek ahelyett, hogy írnanak. Sütő és még egynéhány más író azon fáradozik most, hogy ez a visszás helyzet megszűnjön, hogy az írók közötti bizalom és egyetértés helyreálljon. Sütőt ebben támogatja Hajdu Zoltán⁴⁰¹ is, aki

400 Sütő András (1927–2006), író, lapszerkesztő. 1947-től több romániai magyar sajtóorgánumban belső munkatársa: *Falvak Dolgozó Népe* (1947–1948, 1948–1954-ben főszerkesztő), *Igaz Szó* (1954–1957, főszerkesztő-helyettes), *Művészet* (1958–1959, főszerkesztő), *Új Élet* (1958–1989, főszerkesztő). 1947-től az RKP, 1949-től a Romániai Írószövetség tagja volt, 1974–1982 között a Romániai Írószövetség alelnöki posztját töltötte be. Irodalmi munkásságáért Állami-díjat (1950; 1952, harmadik fokozat), Herder-díjat (1979) és Kossuth-díjat (1992) kapott. 1965–1980 között nemzetgyűlési képviselő, 1969–1984 között az RKP KB póttagja. Az erdélyi magyar kisebbség sorsa elleni tiltakozásai miatt 1980-ban Romániában betiltották vagy akadályozták műveinek kiadását, színdarabjainak bemutatását. 1990 márciusában súlyosan megsebesült a marosvásárhelyi etnikai villongások során. 1992–1996 között a Magyarok Világszövetségének tiszteletbeli elnöke.

401 Hajdu Zoltán (1924–1982), költő, lapszerkesztő, H. Győző testvérbátyja. A negyvenes években bekapcsolódott az MNSZ munkájába, költészetét harsány agitáció jellemezte. 1950-ben a Sütő Andrással közösen írt *Meztelűbas menyasszony* c. színjátékáért Állami díjat kapott. Később különböző bukaresti szerkesztőségekben dolgozott (*Falvak Dolgozó Népe*, *Művelődés*, *Román Rádió*), 1957-től Marosvásárhelyen az *Állami*

szintén az úgynevezett marosvásárhelyi csoporthoz tartozik, de szélesebb látókörű ember és látja e visszas helyzet káros voltát.

Az úgynevezett marosvásárhelyi csoport megnevezés alatt az *Igaz Szó* szerkesztő bizottságának egyes tagjait Hajdu Győző⁴⁰², Kovács György⁴⁰³, Pap[p] Ferenc⁴⁰⁴, stb. értendők, mert a többi marosvásárhelyi író vagy semleges álláspontra helyezkedik, mint pl. Sütő, Molter [Károly⁴⁰⁵], vagy szemben állnak ezzel a csoporttal, mint pl. Gálfalvi [Zsolt⁴⁰⁶] és Gagyi [László⁴⁰⁷]. A tény az, hogy ez a csoport nem szimpatikus a romániai magyar írók körében, de különösen Hajdu Győző és Kovács György ellen nyilvánul meg egy mélységes ellenszenv. Ezt Hajdu Győzőnek a Központi Bizottságnál a kolozsvári írók ellen elhangzott felszólalása, valamint Kovács Györgynek „Gyom, amit irtani kell⁴⁰⁸” című cikke váltotta ki. Sütő, Hajdu Győző helyzetére vonatkozólag megjegyezte, hogy – noha a pártközpontnál tekintélye van és támogatják – az írók körében gerinctelen, jellemtelen embernek, karrieristának tartják, mert olyan túlzásokba bocsátkozott, ami csak egy karrieristára jellemző: alaptalan vádakkal illetve a kolozsváriakat és olyan megnyilvánulásukat nevezte nacionalistának és ítélte el, amelyekkel valamikor ő is egyetértett és helyeselt. Véleményem szerint Hajdu Győzőt a tévedéséért nem

Székely Népi Együttes – később a *Maros Művészegyüttes* – megszervezője és igazgatója volt. A 60-as évek közepén nyugdíjazták, haláláig visszavonultan élt Bukarestben.

- 402 Hajdu Győző (1929–), lapszerkesztő, a Ceausescu-korszakban a magyar kulturális ügyekért felelős aktivista. 1950-tól az *Utunk* szerkesztője, 1952-től írószövetségi tag, 1953–1989 között az *Igaz Szó* főszerkesztője. Az ötvenes évek végétől aktív politikus is: az IMSZ KV tagja (1959–1969), a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának bizottsági tagja (1984–1989), az RKP KB póttagja (1984–1989), nemzetgyűlési képviselő (1980–1989). Dogmatizmusa és alkalmazási készsége meghatározta az általa 35 évig vezetett lap profilját, szellemi anyagát, alkalmi kampányait és emlékszámait. Az 1989-es forradalmat követően elhagyta Marosvásárhelyt, Bukarestbe költözött. Itt a Nagy Románia Párt tagjaként és az *Impreună – Együtt* kétényelvű folyóirat szerkesztőjeként folytatta közéleti tevékenységét.
- 403 Kovács György (1911–1990), író. A harmincas években részt vett az *Erdélyi Fiatalok* valóságkutató mozgalomban, 1937-ben a Vásárhelyi Találkozóán. 1945–1950 között a marosvásárhelyi *Szabad Szó*, majd *Népűjság* szerkesztője; később az *Utunk*, a *Korunk* és az *Igaz Szó* szerkesztőbizottságának tagja, a *Falvak Népe* és az *Előre* munkatársa. 1952-ben Állami díjas. Irodalmi és publicisztikai tevékenységével párhuzamosan számos politikai szerepet is vállalt: nemzetgyűlési képviselő (1952–1975), az RMP/RKP KB tagja (1955–1974), a Nagy Nemzetgyűlés alelnöke (1965–1975). A 70-es évek közepétől mindenféle közéleti tevékenységtől visszavonult, és a kiszolgált rendszer bukása után meghasonlottan halt meg.
- 404 Papp Ferenc (1924–), író, műfordító. 1949–1953 között a marosvásárhelyi *Népűjság*, 1953–76 között az *Igaz Szó* szerkesztője.
- 405 Molter Károly (1890–1981), író, kritikus, irodalomtörténész. Tevékeny résztvevője az 1918 után önállóan kialakuló erdélyi magyar irodalmi életnek, 1920-tól a Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság tagja, a *Zord Idő* társszerkesztője, 1926-tól rendszeresen jelen volt a marosvécsi helikoni találkozókön, az Erdélyi Szépművészeti Céh irodalmi lektora. 1945 után a marosvásárhelyi irodalmi élet egyik motorja; a konzervatív értelmiség és a fiatal kommunista „író-káderek” szellemi összekötője. 1960-ban, 70. születésnapja alkalmából az *Igaz Szó* külön összeállításban ünnepelte tizenkét író megemlékezéseivel.
- 406 Gálfalvi Zsolt (1933–), lapszerkesztő, kritikus, kultúrpolitikus. 1951-től az *Utunk* szerkesztőség tagja, 1956-tól az *Igaz Szó* belső munkatársa, 1962-től főszerkesztő-helyettese. 1969-ben Bukarestben előbb az *Előre*, 1970–1971-ben *A Hét* főszerkesztő-helyettese; 1971–1975 között a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács nemzetiségi igazgatóságának vezetője, 1975-től *A Hét* főmunkatársa. Tagja volt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa büroójának, és 1977-től az Írószövetség Vezető Tanácsának is. 1998 óta a Román Televízió Igazgató Tanácsának tagja.
- 407 Gagyi László (1910–1991), író. A két világháború között a *Pásztortűz*, *Erdélyi Helikon*, *Iffjú Erdély* közölte írásait, majd csatlakozott az *Erdélyi Fiatalok* valóságkutató mozgalomához, egyik előadója volt a Vásárhelyi Találkozóknak, 1938-tól részt vett az Erdélyi Helikon marosvécsi megbeszélésein. 1949-től kiadói lektor, majd az *Igaz Szó* szerkesztője (1953–1959) és könyvtárosa volt.
- 408 Az említett cikk 1956. július 14-én jelent meg az *Előré*-ben.

lehet jellemtelen embernek kikiáltani, mert e gyöngesége onnan ered, hogy – fiatalember lévén –, a dicsőség a fejébe szállt és hiúságának tetszik az, hogy a párt és a kormány vezetői előtt tekintélye van, és vele beszélnek meg a romániai magyar irodalom problémáit. Túlbugzóságában odáig ragadtatta magát, ami jellemtelenségre, törtetésre vall, s ami a felsőbb szervek előtt pillanatnyilag tetszetős volt, a tömegekben és az írók körében azonban visszatetszést váltott ki.

Ami Kovács György helyzetét illeti, erről Sütő és Hajdu Zoltán a következőképpen nyilatkoztak: Kovács György végtelen becsületes ember, párthűségében néha vakbugzó. Amit a pártközpontban mondanak, az szent és ő azt gondolkodás nélkül teljesíti. A „Gyom, amit irtani kell” című cikkét, ami közfelháborodást keltett, – annyira, hogy a román folyóirat a *Gazeta Literară*⁴⁰⁹ le sem akarta közölni –, szintén felsőbb utasításra írta. Ez a cikk, mint később kiderült –, teljesen elhibázott volt. Félremagyarázta és helytelenül értékelte a romániai magyar irodalom helyzetét, eltúlozta a hibákat. Ezzel a megállapítással ma már a Központi Bizottságnál is egyetértenek. Most a cikket többen is bírálják a lapokban, többek között Sütő is válaszolt a cikkekre, azonban a kézirat több mint egy hete az *Előre* szerkesztőségében fekszik, mivel a felsőbb szervek még nem adták beleegyezésüket. Sütő ebben a cikkben vitába száll Kovács Györggyel és élesen bírálja elhamarkodott lépéséért. (Megjegyzem, hogy Kovács György az *Előre* július 27-i számában újabb cikket közölt, amelyben elismeri, hogy a „Gyom, amit irtani kell” című írásában, melynek eszmei állásfoglalását változatlanul helyesnek tartja, túlzott hangra ragadtatta magát, s a cikk nem volt elég elemző és nem minden esetben sorolta fel azokat a tényeket, amelyek az írás bizonyító erejét fokozták volna. A továbbiakban azonban újból vitába száll bírálóival, és nem ismeri el azok igazát. (Noha valamennyien meg voltak győződve, hogy Kovács György önbírálatot mond és majd visszavonja az említett cikkének kijelentéseit.)

Kovács György rendkívül népszerűtlen lett a tömegek körében. Többek között azért is, mert az emberek tudják, hogy ő is tagja Bányáival és Robotossal⁴¹⁰ együtt annak a nemzetiségi bizottságnak, amely a pártközpont mellett működik, s ott nemhogy tiltakoztak volna, hanem helyeselték egyes olyan intézkedéseket, amelyek a nemzetiségek érdekeit sértik. Kovács György a vele folytatott beszélgetésem alkalmával elpanaszolta, hogy a nép csak azt látja, amit nem tudnak elintézni, s ezért sokszor még szidalmazták is őt, de azt a sok eredményt, amit kemény harcok árán vívott ki a nemzetiségek érdekében, azt nem látják, mert azt természetesnek tartják.

409 A szövegben helytelenül: Gazeta Literare.

410 Robotos Imre (1911–2001), újságíró, szerkesztő. A harmincas években a nagyváradi *Friss Újság* munkatársa. A második világháború éveiben munkaszolgálatos. 1945–1947 között a nagyváradi *Új élet* munkatársa, 1947. szeptember–1956. december között a *Romániai Magyar Szó* (1953-tól *Előre*) főszerkesztője. 1956 tavaszától R. I. a Nagy Imre- és Hruscsov által képviselt reformkommunista vonalat képviselte a lapnál. A magyar forradalmat követően Gheorghiu-Dej utasítására eltávolították az *Előre*-től, és megvonták tőle a közlési jogát. 1958-tól nyugdíjazásáig a nagyváradi lakáshivatalnál dolgozott; 1986-ban Magyarországra települt. Emlékirata: *Pengeváltás*. Nagyvárad, Literátor, 1997.

A marosvásárhelyi látogatásom alkalmával értesültem arról is, hogy a közel-múltban a lapokban megjelent oktatásügy megjavításáról szóló határozatnak a egyes iskolák létesítésére vonatkozó megállapítása nagy felzúdulást keltett egész Erdélyben. Arról van szó – mondották informátoraim –, hogy a vegyes-lakosú vidékeken az önálló magyar iskolákat megszüntetik és helyettük vegyes iskolákat hoznak létre román és magyar tagozattal. A magyar lakosság ebben az intézkedésben jogaik megsértését, magyarellenés és a magyarság erőszakos elrománosításának szándékát látja. Nem segít ezen az sem – mondották –, hogy az Oktatásügyi Minisztériumban külön magyar ügyekkel foglalkozó igazgatóságot állítanak fel, amelynek vezetője magyar nemzetiségű lesz. A Művelődésügyi Minisztériumban hasonlóképpen külön nemzetiségi ügyekkel foglalkozó főigazgatóságot létesítenek, élén egy vezérigazgató, vagy miniszterhelyettesi ranggal rendelkező vezetővel, aki szintén magyar nemzetiségű lesz, s akinek kijelölése most van folyamatban. (Kovács György ezt az intézkedést az említett nemzetiségi bizottság érdemeként említette meg.)

Az oktatásügyre vonatkozó határozattal kapcsolatban Sütő elmondotta, hogy a magyar lakosság másik sérelme az, hogy – noha már évek óta megígérték, hogy magyar irodalomtörténeti tankönyvet nyomnak⁴¹¹ – a mai napig nincs magyar irodalomtörténeti tankönyv a magyar nyelvű iskolákban, és a tanulók jegyzetelésből kénytelenek irodalmat tanulni.⁴¹² Egy másik fájó pont pedig az, hogy a magyar lakosság már hosszabb ideje kéri az illetékes szerveket, hogy vezessék be a magyar nyelvű iskolákba a magyar történelem tanítását is, mert a tanulók a magyar irodalmat a magyar történelem tanítása nélkül nem tudják megérteni. Ezt a kérelmüket még válaszra sem méltatták. Apró dolgok ezek – mondotta Sütő András –, de sok ilyen apró sérelem szítja a nacionalista érzelmeket és fokozza a bizalmatlanságot.

Alkalmam volt beszélgetést folytatni Hajdu Győzővel is, aki beszélgetésünk folyamán bizonygatni és igazolni igyekezett nekem az ismert pártközponti megbeszélésen tanúsított magatartásának helyességét és szükségességét. Ennek során megerősítette azt is, amit már korábbi jelentésemben írtam, hogy az írókongresszuson Nagy István által elmondott beszédet ő írta meg két nap alatt a kongresszus előtt. Elmondotta azt is, hogy a beszéd megírása során a legnagyobb gondot a romániai magyar irodalomnak a magyarországi irodalomhoz való viszonyának kérdése körüli megfogalmazás okozta. Tudniillik ez a probléma igen élesen vetődött fel az utóbbi időben a romániai magyar irodalmi életben; választ

411 Értsd: nyomtatnak.

412 Az oktatási minisztérium kezdeményezésére 1956 elején magyar nyelv és irodalom tankönyvírási kampány kezdődött. Az 1957–1958 között elkészült anyagok nagy része azonban nem került forgalmazásra, mivel a magyar forradalmat követő években nem feleltek meg a megváltozott nemzetiségpolitikai követelményeknek (pl. a magyar himnusz és a szózat szövegét is tartalmazták). Több szerkesztőt (Gazda Ferenc, Nagy Jenő, Jócsák János, Fejér Miklós) elhurcoltak vagy letartóztattak, a már kinyomtatott köteteket bezúzták. A „tankönyv-botrányt” 1959. április 6-án az RMP KV is megvitatta, és Gheorghiu-Dej kezdeményezésére súlyosan megbírálta az akkori oktatási alminisztert, Bányai Lászlót is, akit röviddel azután le is váltottak (ANIC, fond CC PCR, Cancelarie, dosar 76/1959).

vártak arra a kérdésre, amely az egész romániai magyar kulturális életet foglalkoztatta, hogy a romániai magyar irodalom melyik ország, Románia vagy Magyarország irodalmának szerves része. Erre a kérdésre a kongresszusnak választ kellett adnia. Ezen a problémán több mint egy napig vajúdtak, külön megbeszélést tartottak Miron Constantinescu és Chisinevszki [Chişinevschi] elvtársakkal, még Gheorghiu-Dej elvtárs véleményét is kikérték, amíg végül a következő hivatalos álláspont alakult ki: a romániai magyar irodalom, mivel az RNK gazdasági alapjában gyökerezik, az RNK irodalmának szerves részét alkotja, de a felépítményt, nyelvet, kulturális és irodalmi hagyományokat tekintve a magyarországi irodalom részét is képezi. Ez a megfogalmazás úgy vélem tökéletesen megfelel a kívánalmaknak, de vannak mégis írók, akiket ez sem elégít ki, és úgy képzelik, hogy az itteni magyar irodalom teljes egészében a magyarországi irodalomhoz tartozik és még az irányítást is onnan várják.

A továbbiakban Hajdu Győző elmondotta, hogy a közeljövőben nagy változások várhatók az itteni magyarságnak Magyarországgal való kulturális kapcsolatairól. Az RMP Központi Bizottságánál az az álláspont alakult ki, hogy egyre jobban el kell mélyíteni a Magyarországgal való kulturális kapcsolatokat. Ennek alapján Miron Constantinescu elvtárs javasolta Hajdu Győzőnek, próbáljanak érintkezésbe lépni a magyarországiakkal és az erdélyi írók részvételével szervezzenek *Igaz Szó* irodalmi estét Magyarországon is, ugyanakkor felvetette a marosvásárhelyi Székely Színház magyarországi vendégszereplésének lehetőségét. Hajdu Győző egyébként szeptemberben Magyarországra utazik és többek között egyik megbízatása lesz az, hogy a fenti kérdések lebonyolítását előkészítse és megbeszélje.

György Jenő

Magyar Országos Levéltár (MOL), KÜM TÜK iratok, Románia 1945-64, XIX-J-1-j-006571, 12. doboz.

16.

Jordáky Lajos naplója

Kolozsvár, 1956. augusztus 5.

Az események gyorsan követik egymást a kommunista mozgalmon belül. Magyarországon erőteljesen folyik a Rákosi-féle sztálinizmus felszámolása.⁴¹³ Lengyelországban ma közölték, hogy Gomulkát és barátait rehabilitálták. Kelet-Németországban Dahlemet s a régi emigráns vezetőket szintén rehabilitálták (...) Csak nálunk érvényesül még teljes egészében a sztálinista vonal. A legvadabb és szűklátókörűbb sztálinizmus. Bár a kulisszák mögötti itt is forr valami. Amíg azonban mindenütt, a XX. Kongresszussal párhuzamosan – legtöbb helyen már azelőtt – megindultak a Párton belül a viták, a párttagság lázadt fel a sztálinista vezetők ellen, addig nálunk minden csak a kulisszák mögött, zárt körben történik.

⁴¹³ Rákosi Máttyás 1956. július 17-án jelentette be távozását az MDP első titkári posztról.